

MISCELLANEA

DVA MORYTÁTY O RODINNÉ TRAGÉDII V PŘÍBOŘE O VÁNOCÍCH ROKU 1844

Jiří Fiala (Olomouc)

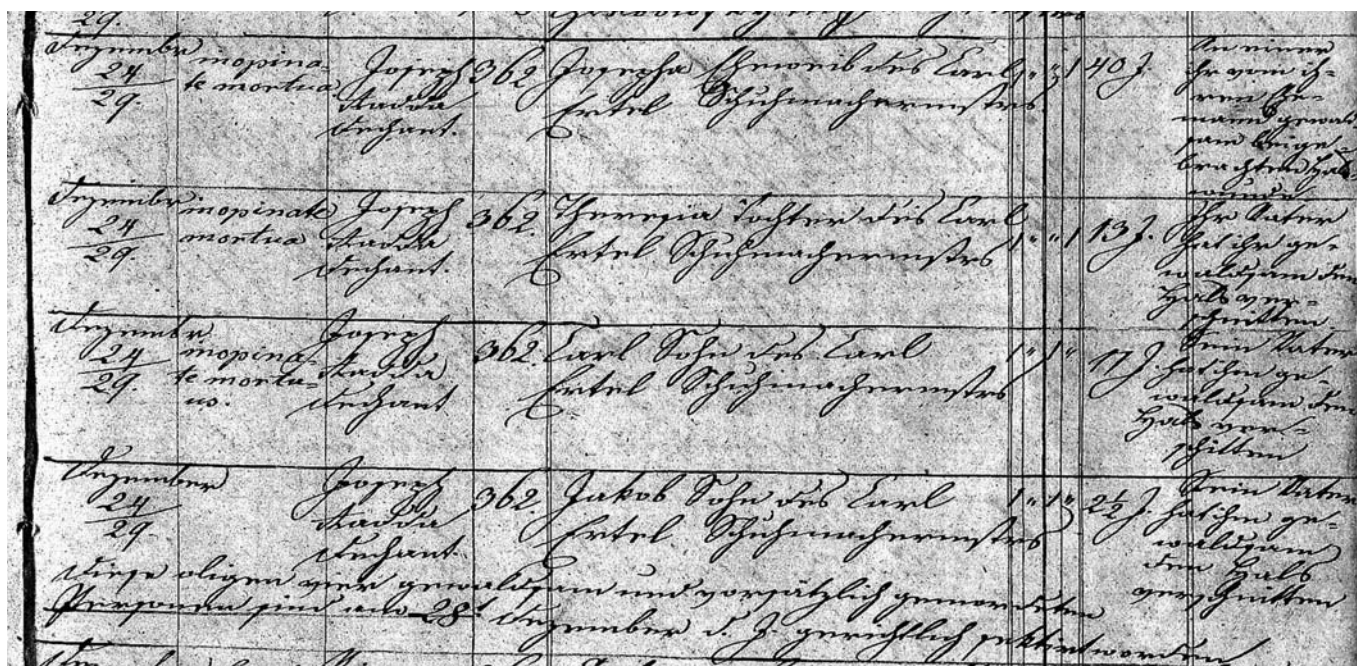
Two Broadside Ballads About a Family Tragedy in Příbor on the Christmas Eve in 1844

Abstract: On the Christmas Eve of 1844, the master shoemaker Carl Ertel in Příbor murdered his wife and his three children by slitting their throats, after which he attempted suicide in the same way and died of his injuries on 31 December of the same year. This family tragedy is documented by records in the death registry of the Příbor parish. One year later, two broadside ballads of the same strophic structure were created and then printed in Vienna and Banská Bystrica. The author of the composition *Žalostivý příběh v novou píseň uvedený...* [A Pitiful Story Made into a New Song...] sees the cause of Ertel's criminal behaviour in his destitution and his eviction from the rented flat, and the composition thus exhibits features of a social ballad; according to the author of the composition *Pravdivé popsání o velmi strašném příběhu...* [A True Account of a Dreadful Story], on the other hand, Carl Ertel murdered his entire family in a fit of alcoholic rage.

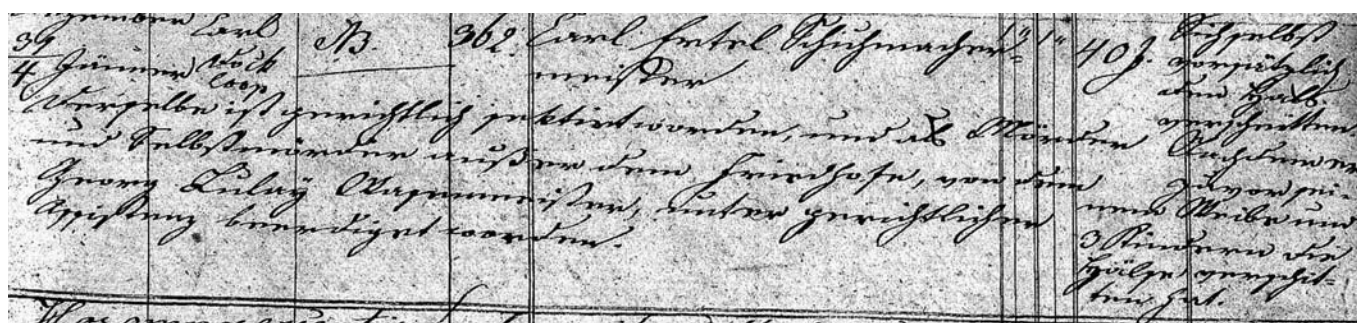
Keywords: Moravia – Příbor – 1844 – Christmas Eve – shoemaker Carl Ertel – wife – children – murders – suicide – two broadside ballads

V úmrtní matrice římskokatolického farního úřadu v Příboře (něm. Freiberg in Mähren) z let 1841–1864, uložené dnes ve fondech Zemského archivu v Opavě, je uvedeno, že dne 24. prosince 1844 (tedy o svátku Adama a Evy – Štědrém večeru) zavraždil úmyslně příbořský ševcovský mistr Carl Ertel v čp. 362 svou ženu Josephu ve věku 40 let a své tři

děti – třináctiletou Theresu, jedenáctiletého Carla a dvaapůlletého Jakoba – tak, že je podřezal. Oběti byly 28. prosince soudně pitvány a 29. prosince 1844 pohřbeny. Carl Ertel se po čtyřnásobné vraždě pokusil o sebevraždu podřezáním, na následky svého zranění zemřel 31. prosince 1844. Bylo mu stejně jako jeho ženě čtyřicet let. Byl soudně pitván a dne

Matrikové záznamy o zavraždění Josephy, Theresie, Carla a Jakoba Ertelových 24. prosince 1844 ševcovským mistrem v Příboře Carlem Ertelem. Zemský archiv (ZA) Opava, Sbíрка matrik Severomoravského kraje, Z, I-Z, inv. č. 1348, sig. PI 19, 1841–1864, Příbor, Drnholec, Klokočov, Mniší, Prchalov, Skotnice, Stikovec, Sýkorec, Véska, Větrkovice, s. 29.

Matrikový záznam o úmrtí ševcovského mistra Carla Ertela 31. prosince 1844 na následky zranění způsobeného při sebevražděném pokusu a o jeho následném pohřbu. Zemský archiv (ZA) Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje, Z, I-Z, inv. č. 1348, sig. P I 19, 1841–1864, Příbor; Drnholec, Klokočov, Mniší, Prchalov, Skotnice, Stikovec, Sýkorec, Véska, Větrkovice, s. 29.

4. ledna 1845 byl pohřben jako vrah a sebevrah pohodným Georgem Lulayem za soudní asistence mimo hřbitov.¹ Sňatek Carla Ertela s Josephou, nemanželskou dcerou Theresie Lindnerové, byl uzavřen dne 29. května 1826 v Novém Jičíně.² Ševcovský mistr Carl Ertel se narodil 11. června 1803 v Šenově u Nového Jičina v čp. 3 v manželství podruha Antona Ertelta (tak je v dotyčné matrice narozených uvedeno otcovo příjmení) a Magdaleny rozené Lindnerové,³ Josepha

Lindnerová se narodila 14. prosince 1804 v Novém Jičíně své neprovdané matce Theresii, dceři tkalce Josepha Lindnera.⁴

Dům čp. 362, v němž se tato tragédie odehrála, lze nalézt na indikační skice k povinnému otisku císařského katastru z roku 1833 a identifikovat tak dotyčný objekt též na dnešní mapě města Příbora – jedná se o dům v ulici K. H. Máchy č. 36 poblíž kostela sv. Kříže.⁵

Dům čp. 362 v Příboře v sousedství areálu kostela sv. Kříže. Výřez z indikační skici k povinnému otisku císařského katastru, 1833. Moravský zemský archiv v Brně.

¹ Zemský archiv (ZA) Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje, Z, I-Z, inv. č. 1348, sig. P I 19, 1841–1864, Příbor, Drnholec, Klokočov, Mniší, Prchalov, Skotnice, Stikovec, Sýkorec, Véska, Větrkovice, s. 29.

² Carl Ertel bydlel tehdy v Novém Jičíně v čp. 701, Josepha Lindnerová pobývala v domě čp. 27. ZA Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje, O, inv. č. 1984, sig. NJ I 14, 1819–1842, Nový Jičín, s. 49. Vzhledem k příbuzenství snoubenců byl pro jejich sňatek udělen církevní dispens.

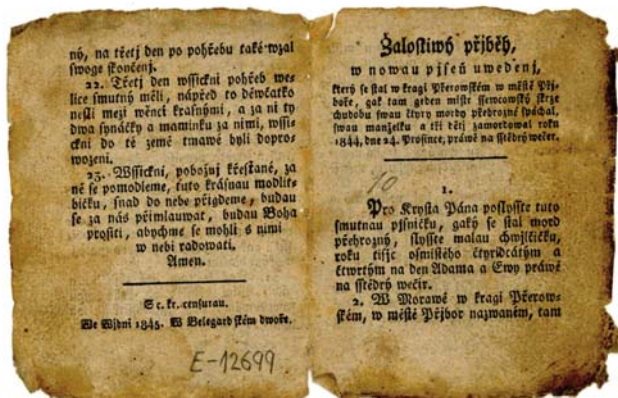
³ ZA Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje, N, inv. č. 2108, sig. NJ XII 5, 1773–1819, Šenov, s. 141.

⁴ V čp. 35. ZA Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje, N, inv. č. 1978, sig. NJ I 8, 1800–1819, Nový Jičín, s. 127.

⁵ Nárožní přízemní dům z 1. třetiny 19. století se starším jádrem, ukončující řadovou zástavbu ulice vedoucí z náměstí. U domu stávala městská tzv. Dolní brána. Viz Metainformační systém (MIS) Národního památkového ústavu [online, cit. 2. 2. 2017], dostupné z [www: http://iispp.npu.cz/mis_public/search-Document.htm?search=id%3A%2844014%29](http://iispp.npu.cz/mis_public/search-Document.htm?search=id%3A%2844014%29).

Během roku 1845 byla vydána kramářská skladba o zoufalém činu ševcovského mistra Carla Ertela pod titulem *Žalostivý příběh v novou píseň uvedený, který se stal v kraji Přerovském v městě Příboře, jak tam jeden mistr ševcovský*

*skrze chudobu svou čtyry mordy přehrozné spáchal, svou manželku a tři děti zamordoval roku 1844 dne 24. prosince, právě na Štědrý večer; dva exempláře tisku písně se nacházejí ve fondu Etnografie ve Vlastivědném muzeu v Olomouci.*⁶

Tisk skladby *Žalostivý příběh v novou píseň uvedený...*, Vlastivědné muzeum v Olomouci, Etnografie, inv. č. E-12699.

Podle impresaria byl tisk vyhotoven „S c. kr. cenzurou. Ve Vídni 1845. V Belegardském dvoře.“⁷ Skladba obsahuje celkem 23 strof o nedůsledné veršové struktuře 8a7b8c7b8d7e8f7e a zní následovně:⁸

1. *Pro Krista pána pošlyšte tuto smutnou písničku, jaký se stal mord přehrozný, slyšte malou chvíličku, roku tisíc osmistého čtyřicátým a čtvrtým na den Adama a Evy, právě na Štědrý večír.*
2. *V Moravě v kraji Přerovském v městě Příbor nazvaném, tam spáchal mord přeukrutný jeden mistr ševcovský. Tři děti a manželku svou zamordoval,*

třem dětem a manželce své břitvou krky podřezal.

3. *Neměl svojího příbytku, s dětmi v kvartýru bydlel, když měl za rok zaplatiti, žádné peníze neměl. Pán mu z kvartýru vykázal, že ho nechce trpěti, když neměl čím zaplatiti, měl se pryč stěhovati.*
4. *V zármutku byl postavený s manželkou a s dítkami, pán mu chtěl okna vysadit, nechtěl ho víc trpěti. Zarmoucený šel po městě kvartýru si hledati, žádný po celém Příboře nechtěl ho k sobě vzíti.*

⁶ Inv. č. E152367 a E-12699. Autor příspěvku děkuje kurátorce fondu Etnografie Veronice Hrbáčkové za pořízení fotokopii tohoto tisku. Tisk eviduje bez místa uložení NIVANUS 1930.

⁷ Dotyčná vídeňská tiskárna se nacházela ve dvoře „hraběcího Bellegardského domu“ (Bellegardehof) v Landskrongasse, čp. 547. Koncem 19. století byl Bellegardehof demolován a v jeho místech byl v letech 1899–1901 postaven Neuer Bellegardehof (Landskrongasse 1–3, Bauernmarkt 13, Wildpretmarkt 10). Roku 1945 byl celý objekt vybombardován, v roce 1951 vznikla na jeho místě kancelářská budova, roku 1988 z větší části přestavěná.

⁸ Text písně transkribujeme podle běžných edičních zásad, rozkolísanou ortografií a kvantitívou samohlásek v nezbytných případech upravujeme podle nynějšího úzu.

5. *Když přišel k své manželce,
žalostně se ho ptala:
„Jestli ty, milý manželi,
dostals někde kvartýru?“
Zas na něho hospodář přišel,
aby se stěhoval,
že již má od druhých lidí
za kvartýr zaplaceno.*
6. *Šel zarmoucený nazpátek
zas kvartýru prositi,
když ho nikde neobdržel,
počal k Bohu volati:
„Můj Ježíši nejmilejší,
jak je člověk chudobný,
žádný se za něj neujme
a je všady souzený!“*
7. *Ach, nastoj, duše křesťanská,
co si počal mysliti:
„Dneska můj život dokonám,
zmorduji ženu, děti!
Více na tom marném světě
trápiti se nebudu,
tam budu mít v zemi tmavé
kvartýr do dne soudného!“*
8. *Měsíce dne dvadctého
a čtvrtého prosince
zlá mysl ho obklíčila
právě na Štědrý večir.
Přišel do jedné hospody,
začal kořalku píti,
aby na ten hrozný skutek
dodal si lepší chuti.*
9. *Když přišel dom před večerem,
manželka se ho ptala:
„Kdypak se, milý manželi,
budem odtad stěhovat?“
On jí řekl: „Manželko milá,
již mám kvartýr najitý,
ten budeme mít připravený
pro sebe až na věky.“*
10. *Jak přišel večir toho dne,
manželce své pravil:
„Dnešní noc již je poslední,
co zde budem pospolu,
na třetí den budem odtud
smutně se stěhovati,
každý nad námi zapláče,
kdo nás bude viděti.“*
11. *Tři děti, jedna dceruška
a dva synáčky malí,
ti tři na jedné posteli
všickni pospolu spali
a jejich matička milá
na posteli ležela,
že by té noci zemřeli,
smutná nic nevěděla.*
12. *Tu jejich bezbožný otec –
poslyš, křesťanská duše! –
všecky tři děti zmordoval,
ach, pro Krista Ježíše!
Tu malou dcerušku popadl,
by tuze nekřičela,
vytáhl velmi ostrou břitvu,
krk dítěti podřezal.*
13. *A když malému dítěti
krev nevinnou vypustil,
nechal ho na zemi ležet,
však beze vší lítosti
popadl jednoho chlapečka,
břitvou mu krk podřezal.
Jak přetěžece umírali,
to ví Kristus Ježíš sám!*
14. *Jak ty dva přehrozný mordy
na svých dětích dokonat,
tento zoufanlivý otec
žádného nelitoval.
Ten třetí, jak se probudil,
začal otce prositi,
on mu hlavičku uřezal,
nechtěl ho šanovati.*
15. *Nevinná krev po světnici
od dětí se valila,
vtom se jejich milá matka
z tvrdého snu zbudila:
„Ježíš, Maria, Jozefe,
manželi, copak činíš?
Pán Bůh tě bude trestati
za vraždu, zdaliž nevíš?“*
16. *On ke své manželce skočil,
by tuze nekřičela,
aby nebyl prozrazený,
ona se bránit chtěla.
Jak na ni břitvu zanesl,
ona mu ji chytla,
celou ruku jí rozřezal,
hned bolesti omdlela.*
17. *Jak jí břitvu z ruky vytrhl,
naposledy zvolala:
„Ježíš, Maria, Jozefe,
šanuj mého života,
bych ještě ze svojích hříchů
mohla se spovídati,
bych ještě Krista Ježíše
mohla jednou přijmouti!“*
18. *On jí řekl: „Manželko milá,
musíš také umřítí,
nebudeš se na tom světě
více s dětmi trápiti!“
Nevážně ji zamordoval,
břitvou jí krk podřezal,
takže své milé manželky
i s dětmi nelitoval.*

19. *Když tento bezbožný otec
ten přehrozný mord spáchal,
jak svoji manželku milou
a tři děti zmrdoval,
také že ani svojího
života nelitoval,
tak si života nevážil,
břitvou si krk podřezal.*
20. *Druhého dne šel hospodář
na ně se podívat,
však ale zavřeno bylo,
nemohl se tam dostat.
Tak dveře mocně otevřel,
jak do světnice přišel,
jak ten přehrozný mord spatřil,
velkým hlasem křičel.*
21. *Tak se tam lidé zbíhali
a rádní páni přišli,
od koho jsou zmrdováni,
aby to vyšetřili.
On ještě při živobytí*

*byl předce zachovaný,
na třetí den po pohřbu
také vzal svoje skončení.*

22. *Třetí den všickni pohřeb
velice smutný měli,
nářed to děvčátko nesli
mezi věnci krásnými
a za ní ty dva synáčky
a maminku za nimi,
všickni do té země tmavé
byli doprovozeni.*
23. *Všickni pobožní křesťané
za ně se pomodleme
tuto krásnou modlitbičku,
snad do nebe přijdeme!
Budou se za nás přimlouvati,
budou Boha prositi,
abychme se mohli s nimi
v nebi radovati.*

Amen.

Srovnáme-li příborskými matrikami doložená fakta o vyraždění vlastní rodiny a sebevraždě ševcovského mistra Carla Ertela (soudě podle příjmení i křestních jmen Ertelovi náleželi k německému etniku) s kramářskou skladbou na toto téma, je zřejmé, že její autor sahal k fikci: ve vražedném nástroji – břitvě (v matričních záznamech není vražedný nástroj specifikován), v pořadí vražd, v dialozích a v žádosti vražděné Ertelovy manželky Josephy o umožnění zpovědi. Literární aspirace projevil autor v perifrasticky ztvárněném sdělení ševcovského mistra Ertela manželce o plánované vraždě a sebevraždě – že má „kvartýr najitý,/ ten budeme mít připravený/ pro sebe až na věky“. Také je zcela nepravděpodobné, že by pohřbívaná dcera manželů Ertelových byla nesena „mezi věnci krásnými“, když se pohřeb bezpochyby odbyval na obecní náklady. O pohřbení sebevrahova těla příborským pohodným Georgem Lulayem mimo hřbitov autor skladby pomlčel a skladbu ukončil apostrofou publika vyzývající ke společné modlitbě za oběti příborské rodinné tragédie.

Že šlo o událost, která vzbudila značný rozruch, svědčí jiná skladba o tomto případu, vydaná „*S povolením cenzůry [sic!]. V Neusolu, 1845*“, tj. v Banské Bystrici (něm. Neusohl),⁹ pod titulem *Pravdivé popsání o velmi strašném příběhu, který se stal v městě Příboře s jistým měšťanem řemesla ševcovského, který na neslýchaný způsob svou manželku a svoje tři děti ukrutně zamordoval*. Tisk skladby se uchoval ve dvou vydáních lišících se typografickou úpravou ve sbírce kramářských písní Knihovny Národního muzea v Praze;¹⁰

skladba obsahuje 13 strof o shodné strofické struktuře jako skladba předchozí, tj. 8a7b8c7b8d7e8f7e, rovněž velmi nedůsledně naplňované:¹¹

1. *Poslyšte mord přeukrutný,
který se v Příboře stal
čtyřicátým čtvrtým roce
jistotně se vykonal,
a to měsíce prosince,
když opilý domů přišel,
znenadání manželce krk
podřezal s dlouhým nožem.*
2. *Tak jí násilně krk řezal,
že krev všady se valila,
její hlava jen na žilkách
viset zůstala,
a dítky, když to spatřily,
přenáramně plakaly:
„Pro Ježíše Krista rány,
pantáto, co činějí?“*
3. *Nejstarší děvče, čtrnáct let stará,
za stolem se modlila,
a jak ten mord uhlídala,
z rukouch jí vypadla,
neb k ní otec s nožem kráčí,
ona své ruce spiná:*

⁹ Majitelem tehdejší jediné tiskárny v Banské Bystrici byl Filip Machold II. (*18. 10. 1815 Kremnica – † 8. 10. 1864 Banská Bystrica), jenž převzal tuto dílnu v červnu 1837 a tiskl zde až do svého úmrtí. Viz DOMOVÁ 1997.

¹⁰ Inv. č. KP 1072 a KP 1073. – Za pořízení faksimilií tisku děkuje autor příspěvku pracovníku oddělení knižní kultury Knihovny Národního muzea v Praze Michalu Klackovi.

¹¹ Text písně transkribujeme podle běžných edičních zásad, rozkolísanou ortografií a kvantitu samohlásek v nezbytných případech upravujeme podle nynějšího úzu.

Tisk skladby Pravdivě popsání o velmi strašném příběhu..., Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, fond Kramářské písně, inv. č. KP 1072.

„Ach, pantáto, nemordujte, prosím pro Krista Pána!“

4. On na tu prosbu nic nedbal, děvče nevázně chytil, a nožem jí krk podřezal, nevinnou krev vycedil. Tu se zuřivě ohlíží, chlapeček v koutku seděl, modlitbičku k pěti ranám v třesoucích rukou držel.
5. On tu jako rozsteklý k chlapečkovi pospíchal a bez vší milosti krček jemu podřezal, ani pláčem ani prosbou jeho srdce kamenné nedalo se odvrátiti od jeho mordování.
6. Nemluvnátko na posteli sladký sen požívalo, ani to před jeho zlosti uchráněný nebylo, neb mu krček jednou ranou uřezal, a tak do nebeské slávy ho odeslal.

7. Když tak všechny zamordoval, dítky i manželku, tu se počal předce děsit toho hrozného skutku: „Tato krev na mě žaluje před trůnem Nejvyššího, já jsem také smrti hoden neb něco horšího!“
8. A v té své zoufanlivosti vzal znovu nůž do ruky a počal sobě doopravdu krk řezati, když ho tuze bolelo, počal velmi křičet, takže se počali lidé kolem domu scházet.
9. Nato tam přišla městská stráž s níma radní páni, ruce a nohy mu svázali, dali ho do vězení, on se nato všechno vyznal, že měl velikou žádost na lidi mordování.
10. On od té rány osmý den umřel, a od lékaře uznáno, že velikou konfuzí¹² měl,

*pak byl pochován, jak sluší,
Bože, vem jeho duši,
by se s tebou radoval
jako křesťané jinší!*

11. *Jeho manželka a děti
slavný pohřeb měly,
napřed matka a potom děti
slavně nešený byly,
na pohřbě na sta lidu
k hrobu jich sprovázely
a mnohé nábožné duše
žalostně plakaly.*
12. *Patnáct roků spolu byli
v lásce a vši svornosti,
byl řemesla ševcovského,
hodný měšťan příborský,
on byl pohřbený v Jičíně,
neb umřel v kriminále,
jeho manželka odpočívá
v Příboře.*
13. *Vemte sobě z toho příklad
bohabojný křesťané,
proste Boha, aby vám nedal
myšlení ukrutné,
neb Bůh vždy zlé skutky trestá
a odměňuje dobré,
zločinec zlý konec vezme,
tak jak zde příklad máme.*

Amen.

Fiktivnost tohoto morytátu je zřejmá při srovnání jeho obsahu s matričními záznamy a s *Žalostivým příběhem...* – vražedný nástroj (dlouhý nůž) i pořadí Ertelových vražd se

liší, stejně jako dialogy dětí s vraždícím otcem, zejména však neodpovídají pravdě převoz zraněného příborského ševcovského mistra Ertela do vězení v Novém Jičíně a jeho pohřeb na zdejší hřbitově, umožněný po rovněž fiktivním výroku lékaře, že Carl Ertel vraždil a spáchal sebevraždu v záchvatu šílenství (což nevyklučovalo církevní pohřeb). To je také podle autora skladby jediná příčina Ertelova zločinného počínání.

Žalostivý příběh v novou píseň uvedený... je sice rovněž morytát, ale současně vykazuje znaky sociální balady. „*Můj Ježíši nejmilejší, jak je člověk chudobný, žádný se za něj neujme a je všady soužený!*“ generalizuje svůj úděl ševcovský mistr Carl Ertel. Skladatelé kramářských písní se tak podíleli na formování žánru, jenž v umělé baladice prosazoval, jak známo, teprve Jan Neruda ve sbírce *Knihy veršů* (1867).¹³

Seznam použité literatury:

- FIALA 1982:** FIALA, Jiří. *Sociální motivy v českých pololiddových skladbách*. Kandidátská disertační práce. Olomouc 1982. Dostupné v Archivu Univerzity Palackého v Olomouci.
- DOMOVÁ 1997:** DOMOVÁ, Miroslava. Macholdovci a Banská Bystrica. In: *Knihy '95–'96. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Matica slovenská 1997, s. 106–108.
- NIVANUS 1930:** NIVANUS J. S. Příspěvek k bibliografii písní lidových a znárodnělých. *Český lid* 30, 1930, č. 8, s. 291.

prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta UP
tř. Svobody 26, 771 80 Olomouc
jiri.fiala@upol.cz

¹² Zmatek, chaos, též splnutí, zde pomatení mysli, z lat. výrazu *confusio*.

¹³ Viz k tomu FIALA 1982.